

інтелектуальної власності, не має виключного характеру. Враховуючи це, право слідування не може бути віднесено до змісту майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Право на одержання патенту (свідоцтва) не може бути віднесене до майнових прав інтелектуальної власності з огляду на те, що, по-перше, правовідношення, в рамках якого реалізується це право, за своїм характером не є абсолютним. Праву на отримання патенту (свідоцтва) кореспондує обов'язок органу державної влади (Установи) забезпечити прийняття поданої заявки та проведення по ній експертизи, а в разі відповідності заявленого об'єкта встановленим у законі умовам надання правової охорони – видати патент (свідоцтво) на відповідний об'єкт. По-друге, дане право не є виключним, оскільки в разі створення тотожних об'єктів різними особами незалежно одна від одної право на одержання патенту (свідоцтва) надається першому заявникові (ст. 11 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», ст. 10 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», ст. 8 Закону України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем», ст. 19 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»). По-третє, різним є момент виникнення права на одержання патенту (свідоцтва) та майнових прав інтелектуальної власності. Перше виникає у винахідника чи іншого творця на підставі факту створення об'єкта. При цьому майнових прав інтелектуальної власності на такий об'єкт у цей момент ще не існує – останні виникнуть лише після видачі патенту (свідоцтва), тобто після реалізації права на одержання вказаних охоронних документів. Іншими словами, особі не можуть належати одночасно і право на одержання патенту (свідоцтва), і майнові права інтелектуальної власності.

Таким чином, до змісту майнових прав інтелектуальної власності входять:

1) виключне право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності іншим особам.

Для окремих об'єктів, враховуючи їх сутність, зміст майнових прав інтелектуальної власності включає лише одну складову – виключне право на використання (наприклад, географічне зазначення).

Одержано 19.04.2017

УДК 347.122

Олексій Олександрович Кот,

*старший науковий співробітник відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
член Ради з питань судової реформи при Президенті України,
кандидат юридичних наук*

ПОХІДНИЙ ПОЗОВ В СИСТЕМІ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

1. Традиційно виникнення інституту т. зв. «похідного позову» (shareholder's derivative action або derivative suit) відносять до англосаксонського прецедентного права та пов'язують з процесом розпорошення акцій серед великої кількості акціонерів, коли одноособна фігура власника корпорації перестала існувати, а управління сконцентрувалося

в руках менеджерів, які час від часу діють у власних інтересах, а не на благо акціонерів, що їх найняли [1].

Проблема зловживань з боку менеджменту та мажоритарних учасників зумовила необхідність формування відповідних механізмів з метою забезпечення дотримання прав міноритаріїв і надання їм інструментів процесуального впливу на акціонерне товариство, воля якого отожднювалася з волею призначеного мажоритарними акціонерами менеджменту.

2. За підвідомчістю Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 № 289-VIII (надалі – «Закон») відносить категорію справ у спорах між господарським товариством та його посадовою особою до компетенції господарських судів. При цьому, законодавець визначив виключну підсудність для даної категорії справ – за місцезнаходженням юридичної особи. Аналогічним чином питання вирішується і у проекті нового ГПК України [2].

Цілком зрозуміло, що законодавець мав на увазі місце знаходження відповідного господарського товариства, в інтересах якого подається позов. Утім, формулювання Закону (ч. 7 ст. 16 ГПК України) передбачає можливість виникнення певної колізії при визначенні підсудності у разі, коли учасником, якому надано право звертатися з позовом від імені товариства, також є юридична особа.

3. Позивачем у справах про відшкодування збитків посадовими особами товариств є господарське товариство, в інтересах якого подано позов про відшкодування збитків, завданих цьому товариству діями або бездіяльністю його посадової особи.

Разом з цим Закон встановлює обмеження щодо кола учасників (акціонерів) які мають право подати до господарського суду позовну заяву від імені господарського товариства та заяву про здійснення представництва позивача. Таким правом Закон наділяє лише *учасника (акціонера) товариства, якому сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства*.

Крім того, встановлено, що учасник (акціонер) товариства, який подав позов проти посадових осіб товариства, та призначений ним представник мають статус представника відповідного товариства. Представник може здійснювати представництво товариства особисто (якщо він є фізичною особою), через свої органи (якщо він є юридичною особою), через органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування (якщо він є державою, Автономною Республікою Крим, територіальною громадою), через інших своїх представників.

Вбачається, що законодавцю варто було б акуратніше та точніше підходити до таких визначень. Є підстави вважати, що законодавець мав на увазі дві потенційно можливі моделі наділення учасників (акціонерів) правом подання позову від імені товариства до його посадових осіб. Це, передусім, ситуація, коли правом на похідний позов учасника (акціонера) товариства, якому одноосібно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства. Аналогічним правом на такий позов, на наш погляд, наділяється також і група учасників (акціонерів), яким сукупно належить 10 і більше відсотків статутного капіталу (простих акцій) товариства – хоча при цьому участь жодного з таких учасників (акціонерів) не перевищує 10 %.

Відкритим залишається питання про те, яким чином група таких учасників (акціонерів) мають визначати свого представника, яким чином повинні бути підтверджені його повноваження, чи залишається можливість у учасників (акціонерів), які брали участь у формуванні такої групи, змінити своє рішення про участь в групі після ініціювання позову або рішення про обрання/призначення представника та ін.

На жаль, ст. 28 ГПК не містить відповіді на зазначені питання. Вона лише встановлює певні правила для випадків, коли у одного товариства в процесі є декілька представників, встановлюючи принцип *consensus omnium* як необхідну умову для реалізації права сторони господарського процесу на відмову від позову, зменшення розміру позовних вимог, зміна предмету або підстави позову, укладення мирової угоди, відмови від апеляційної або касаційної скарги. При цьому така спільна згода представників має бути зафіксована письмово.

5. Не менш цікавим та так само недостатньо врегульованим в Законі та ГПК України є питання про фігуру відповідача у спрах за похідними позовами.

Відповідачем у даній категорії справ є посадова особа (у тому числі посадова особа, повноваження якої припинені), до якої пред'явлено позовну вимогу про відшкодування збитків, завданих господарському товариству її діями чи бездіяльністю. Відповідно, у цій категорії справ зазначена посадова особа не має права представляти товариство та призначати представника для участі у справі від імені господарського товариства (ч. 10 ст. 28 ГПК України).

Водночас законодавець з незрозумілих причин залишив поза увагою низку вкрай важливих питань, що впливають на матеріальний та процесуальний зміст позовної вимоги до посадової особи. Зокрема, на законодавчому рівні не визначено, до яких саме посадових осіб колегіального органу товариства (наглядової ради, ради директорів, правління тощо) мають пред'являтися позовні вимоги про відшкодування збитків, завданих внаслідок прийняття таким органом певного рішення. Особливо актуальним та складним це питання стає у випадках, коли рішення приймалося колегіальним органом неодностайно.

Не менш важливим з практичної точки зору є необхідність надання правової оцінки ситуації, коли позов адресовано посадовій особі, яка діяла на виконання рішення іншого органу товариства (наприклад, коли позов про відшкодування збитків пред'явлено до голови правління товариства, який підписав договір на виконання відповідного рішення наглядової ради товариства тощо).

6. Окремо слід відзначити, що ані Законом, ані ГПК України не визначено процесуальний статус інших учасників або акціонерів товариства, які не підтримують позов учасника (акціонера) товариства, що подав позов проти посадової особи товариства. З об'єктивних причин не містить відповіді на це питання й Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про Закон України від 07.04.2015 № 289-VIII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів”» (надалі – «Лист ВГСУ»).

7. Натомість, зазначений Лист ВГСУ досить багато уваги регламентує процедурні питання, пов'язані із розглядом справ за похідними позовами.

Зокрема, ВГСУ детально розтлумачив змінену Законом редакцію ст. 49 ГПК України щодо судових витрат.

Надавши право учасникам (акціонерам) товариства подавати позови про стягнення збитків, законодавець при цьому встановив, що в разі задоволення позову та стягнення із посадової особи на користь товариства завданих збитків, судові витрати, понесені учасником (акціонером) товариства, який подав такий позов, стягуються на користь такого учасника (акціонера). Отже, у випадку задоволення позову про стягнення збитків з посадової особи суди мають видавати два накази: один з яких (на суму стягнутих збитків) – товариству, якому завдано збитки, а другий (на суму стягнутих судових витрат) – учаснику (акціонеру) товариства, що звернувся із позовом про стягнення цих збитків.

Утім, оскільки чинна редакція ст. 116 ГПК України (наказ господарського суду і пред'явлення його для виконання) встановлює виключний перелік підстав для видачі кількох наказів господарського суду за одним рішенням суду (коли рішення ухвалено на

користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів та коли виконання рішення повинно бути проведено в різних місцях), вбачається, що без внесення змін до вказаної статті ГПК отримати відповідний наказ про стягнення судового збору на користь учасника (акціонера) товариства (який за своїм процесуальним статусом не є позивачем) буде непростим або навіть неможливо.

8. Особлива увага в Листі ВГСУ приділяється питанням публічного висвітлення процедури розгляду справ про відшкодування збитків товариству його посадовою особою через веб-сайт ВГСУ.

Обов'язковою умовою розгляду справ у спорах між господарським товариством та його посадовою особою є обов'язкове офіційне оприлюднення інформації, що детально регламентовано в новій ст. 4⁸ ГПК України.

Так, офіційному оприлюдненню через веб-сайт Вищого господарського суду України підлягають:

1) ухвали про порушення провадження у справі про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою (а також ухвали про прийняття до провадження апеляційної чи касаційної скарги);

2) інформація про оголошення перерви в судовому засіданні;

3) заяви учасників (акціонерів) про призначення представників позивача.

Усі названі вище документи та інформація будуть розміщуватись відповідним господарським судом на офіційному веб-сайті Вищого господарського суду України на єдиній веб-сторінці, на якій щодо кожної справи про відшкодування збитків, завданих господарському товариству його посадовою особою, наводитимуться такі відомості:

– номер справи;

– найменування та адреса відповідного господарського суду, ухвалою якого порушено провадження у зазначеній справі або прийнято до провадження апеляційну чи касаційну скаргу в такій справі;

– найменування позивача (повна назва господарського товариства згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань);

– місцезнаходження позивача (юридична адреса господарського товариства згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань);

– ідентифікаційний код позивача;

– ціна позову;

– дата оприлюднення кожного документа;

– найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) – для фізичних осіб) представника (представників) позивача;

– інформація про призначення представника учасниками (акціонерами) господарського товариства із зазначенням найменування (для юридичних осіб) або імені (прізвища, імені та по батькові (за наявності) – для фізичних осіб) таких учасників (акціонерів), якщо позовна заява подана представником, призначеним учасниками (акціонерами) позивача відповідно до частини восьмої статті 28 ГПК України.

Список бібліографічних посилань:

1. Журбин Б. А. Групповые и производные иски в судебно-арбитражной практике // Сейчас.ру. Новости России и мира: сайт. URL: <https://www.lawmix.ru/commlaw/380>.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших

УДК 347.19

Володимир Володимирович Кочин,

заступник директора з підготовки наукових кадрів

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,

кандидат юридичних наук

МЕЖІ УЧАСТІ НЕФОРМАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ

Розвиток суспільних відносин впливає на зміни в суб'єктному складі цивільного обороту. Проте ключовими учасниками цивільних відносин залишаються особи – фізичні та юридичні. Окремими нормативно-правовими актами визначені права та обов'язки організацій, які не мають статусу юридичної особи та не відносяться до суб'єктів публічного права. Переважною метою їх створення є реалізація громадянських, політичних, культурних, соціальних та інших прав та обов'язків, що може зумовлювати їх участь цивільні відносини. Інші організації реалізують суто приватні інтереси (особисті немайнові чи майнові), тому їх участь у цивільному обороті без статусу юридичної особи видається обмеженою.

Фактично правовідносини як матерія можуть виникати лише між людьми як реальними (дійсними) учасниками. Однак суб'єктів правовідносин поділяють на індивідуальні і колективні. Останні, в свою чергу, можуть утворювати особливий суб'єкт правових відносин – юридичну особу, яка в сучасному розумінні визначається як організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку (ч. 1 ст. 80 ЦК України).

Поняття суб'єктів правовідносин і суб'єктів права не завжди збігаються, оскільки правовідносини – не єдина форма реалізації норм права. Так, *учасниками* цивільних відносин є фізичні та юридичні особи (ч. 1 ст. 2 ЦК України), а також *суб'єкти* публічного права (ч. 2 ст. 2 ЦК України), які практично мають інші форми участі в цивільних відносинах і, вочевидь, є суб'єктами цивільного права, а не «особами» як учасники. Так, Український народ як суб'єкт права власності (ст. 324 ЦК України) бере участь у цивільних відносинах через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

В. І. Борисова зазначає, що юридична особа як учасник цивільних відносин «живе» за певними законами, постійно удосконалюючись зі зміною соціально-економічних формаций [1, с. 31]. Дійсно, цей учасник суспільних відносин вже не завжди ототожнюється з його засновниками (учасниками), тим самим є окремим та самостійним. Існування інституту юридичної особи дозволяє зробити висновок, що у правових відносинах на їх сучасному етапі розвитку на перший план виходить юридичний, а не фактичний зміст (сенс).

З розвитком суспільних відносин ускладнюється процес реалізації окремих приватних інтересів єдиною людиною, а часом робить її взагалі неможливою. Тому, хоча у *ius Quiritium* і не використовувалася категорія юридична особа, однак без єдиної термінології вживалися такі категорії, як: *corpus habere*, *collegium*, *universitas*, які можна окреслити як приватні корпорації, більше того, як свідчить Гай, Закони XII таблиць довели право релігійних спілок мати статuti, аби вони не суперечили закону [3, с. 62].